

Lubuski Szlak Architektury Obronnej

zwany też „Szlakiem Militarnym”

Kostrzyn nad Odrą - Szprotawa

Szlak prezentuje wybrane atrakcje turystyczne szeroko związane z militarną historią regionu. Prowadzi przez urozmaicone tereny Lubuskiego, przez różne epoki, w których powstawały i traciły swoją świetność poszczególne miejsca na szlaku. Ma około 220 km długości.

1. KOSTRZYN NAD ODRĄ

Pierwsze miejsce na szlaku to Kostrzyn nad Odrą. Położona na terenie Starego Miasta Twierdza dotyka niemal mostu granicznego na Odrze. To tutaj w miejscu gdzie Warta wpada do Odry w XVI w. zbudowano jedno z najnowocześniejszych i najpotężniejszych jak na owe czasy fortyfikacji. Miejsce w czasie II wojny światowej uległo ogromnym zniszczeniom. Obecnie na terenie twierdzy i Starego Miasta Kostrzyn trwają prace rewitalizacyjne. W szczególności poruszają ruiny dawnego Kostrzyna, brukowane ulice, pozostałości murów domów i kościoła, ślady po torach tramwajowych. Z pozostałości twierdzy turyści dziś mogą zobaczyć Bramy Berlińską i Chyżańską, Bastiony Filip, Król i Brandenburgia.

 Informacje dot. zwiedzania na stronie Muzeum Twierdzy Kostrzyn www.muzeum.kostrzyn.pl

2. PNIEWO i BORYSZYN - MIĘDZYRZECKI REJON UMOCNIONY

Z Kostrzyna nad Odrą kierujemy się drogą krajową nr 22 a potem nr 24 i nr 3 (lub S3) na Skwierzynę, Międzyrzecz i Świebodzin. W miejscowości Kaława skręcamy do wsi Wysoka. Kolejne miejsca na szlaku to dwie miejscowości związane z Międzyrzeckim Rejonem Umocnionym. W Pniewie i w pobliżu Boryszyna znajdują się jedno z najpotężniejszych w Europie umocnień, zbudowane w latach 30-tych XX w. przez hitlerowskie Niemcy. System to ok. 30 km podziemnych korytarzy, kopuły pancerne, zapory przeciwczołgowe tzw. zęby smoka, pojedyncze bunkry, kanały z systemem śluz, mosty zwodzone i rolkowe. Do podziemnych tras turystycznych zapraszają Muzeum

Fortyfikacji i Nietoperzy w Pniewie oraz Trasa Turystyczna Pętla Boryszyńska w Boryszynie. Na turystów czekają podziemne trasy od 1-8 godzinnych. Zwiedzanie odbywa się wyłącznie z przewodnikiem.

 Informacje dot. zwiedzania na stronach www.bunkry.pl oraz www.bunkry.lubrza.pl

3. DRZONÓW - LUBUSKIE MUZEUM WOJSKOWE

Z Boryszyna kierujemy się w kierunku Świebodzina i Zielonej Góry by dotrzeć do Drzonowa (dojazd najlepiej od drogi krajowej nr 27 z Leśniowa Wielkiego). Tutaj znajduje się Lubuskie Muzeum Wojskowe. Muzeum prezentuje militaria od czasów średniowiecznych po współczesne, posiada kolekcję sprzętu wojskowego i lotniczego oraz unikalny Skansen militarny prezentujący historię fortyfikacji regionu w XX w.

 Więcej informacji na stronie www.muzeum.drzonow.eu

4. KOŻUCHÓW - MURY OBRONNE

Z Drzonowa obieramy kierunek na Świdnicę, Ochłę, Kietpin i Kożuchów. Tutaj znajdują się niemal w całości zachowane, podwójne mury obronne dawnego miasta. Obwarowania Kożuchowa składały się z dwóch pierścieni murów zbudowanych z kamienia polnego. Zamek, kościół farny oraz wiele z kożuchowskich kamienic zachowało gotyckie ślady, które nietrudno odszukać. Wokół murów bez trudu znajdziemy ślady dawnej fosy, a w Bramie Krośnieńskiej, jednej z trzech broniących dawniej wjazdu do miasta, w izbie regionalnej odkryjemy historię dawnego Kożuchowa.

 Więcej informacji na stronie www.kozuchow.pl oraz www.zamek.kozuchow.pl

5. ŻAGAŃ - MUZEUM OBOZÓW JENIECKICH

Z Kożuchowa wyjeżdżamy na Żagań, w mieście kierujemy się na Iłową, tuż przy rogatkach miasta znajduje się Muzeum Obozów Jenieckich. Muzeum prezentuje m.in. historię brawurowej ucieczki więźniów Stalagu Luft 3, która stała się kanwą dla filmu Wielka Ucieczka. W muzeum znajduje się wiele pamiątek po byłych więźniach obozu, replika baraku obozowego oraz tunelu Harry, którym uciekali więźniowie.

 Informacja o muzeum i zwiedzaniu na stronie www.muzeum.eline2.serwery.pl oraz www.turystyka.zagan.pl

6. SZPROTAWA - WAŁY ŚLĄSKIE

Ostatni przystanek na szlaku to okolice Szprotawy, gdzie łatwo dotrzeć z Żagania. W dzielnicy Szprotawy Itawie oraz przy drodze pomiędzy pobliskim Leszmem Dolnym i Górnym znajdują się pozostałości Wałów Śląskich uznawanych za najdłuższy, ziemny zabytek archeologiczny w Polsce. Wały uznawane są za fortyfikacje zachodniej granicy powstającego państwa polskiego. Składają się one z trzech równolegle biegnących wałów ziemnych o łącznej szerokości ponad 40 m.

Więcej informacji na stronie Muzeum Ziemi Szprotawskiej www.muzeum.xn.pl

Źródło:

<http://trasymagiczne.wyborcza.pl/trasy/0,131530,13355603,,512.html>

DOWIEDZ SIĘ JESZCZE WIĘCEJ

MRU - W labiryncie podziemnych korytarzy

Chcesz zobaczyć unikatowe na skalę europejską niemieckie umocnienia fortyfikacyjne z lat 30-tych i 40-tych ubiegłego wieku? Zapraszamy do Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego. Jest to szczytowe osiągnięcie europejskiej sztuki fortyfikacji lat 30-tych ubiegłego stulecia. Silnie uzbrojony, wyposażony we wszystkie niezbędne urządzenia: oświetlenie, wentylację, wodociągi, kanalizację, w którym komunikację umożliwiały kolejka wąskotorowa kursująca w korytarzach - przewyższająca rozwiązaniami technicznymi francuską Linie Maginot'a i jest jedną z najbardziej rozpoznawalnych atrakcji turystycznych województwa lubuskiego, do dziś zadziwiając swym ogromem.

Na głównym odcinku umocnień wyróżnia się system podziemnych korytarzy, tworzących istny labirynt o łącznej długości aż 32 km. Osią podziemi jest korytarz (tzw. Główna Droga Ruchu) biegnący wzdłuż linii północ-południe. Od niego odchodzą w różnych kierunkach liczne korytarze boczne, prowadzące do tzw. obiektów. Z nich, betonowe schody wiodą do naziemnej części obiektu tzw. panzerwerków z 50-tonowymi kopułami pancernymi. Na głębokości dochodzącej do 52 m znajdują się podziemne koszary, magazyny amunicji i...**największy w Europie rezerwat latających ssaków, czyli nietoperzy - Nietoperek I oraz II**, którego celem jest ochrona miejsca zimowania i rozrodu największej w Europie wielogatunkowej kolonii nietoperzy. W podziemnych korytarzach MRU zimuje co roku 20 - 30 tys. osobników należących do 12 gatunków.

Ciekawostka:

Największą ciekawostką jest fakt zorganizowania przez armię niemiecką uciekającą w 1945 przed wojskami radzieckimi i polskimi konwoju z Królewca (niem. Königsberg) do obecnego Gościkowa (dawniej: Paradyż), położonego 11 km na południe od Międzyrzecza. Czy w skrzyniach przewożonych przez Niemców znajdowały się m.in. fragmenty słynnej Bursztynowej Komnaty, dzieła stworzonego na zamówienie Fryderyka I u gdańskich mistrzów?

Wszystko wskazuje na to, że przez dzisiejszą ziemię lubuską przebiegał szlak bursztynowej komnaty uznawanej często za „ósmą cud świata”. Na takie informacje możemy trafić w książce zatytułowanej „Konwój do Paradies” autorstwa Leszka Adamczewskiego. Bursztynowa komnata to kompletny bursztynowy wystrój komnaty zamówiony przez Fryderyka I u gdańskich mistrzów na początku osiemnastego stulecia. W ciągu kilkudziesięciu lat, jakie upłynęły od jego zaginięcia bądź zniszczenia, stał się symbolem zaginionego skarbu. Prawdopodobnie w połowie stycznia 1945 roku dzieło sztuki zostało wywiezione jednym transportem kolejowym z Gościkowa w kierunku Poczdamu wraz z innymi zrabowanymi przez hitlerowców eksponatami, zdeponowanymi na terenie Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego, pochodzącymi ze skarbcza katedry gnieźnieńskiej. Ponadto podziemny system stał się składowiskiem dla skrzyń z eksponatami muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu - w czasie okupacji nazwanego przez Niemców „Kaiser-Friedrich-Museum”. Stąd nie dziwią częste poszukiwania eksploratorów podziemi MRU.

Choć większość ukrytych dzieł udało się odnaleźć tuż po zdobyciu przez Armię Czerwoną pasu międzyrzeckich umocnień, obecnie nie można wykluczyć iż wszystkie eksponaty zostały odkryte. Ich pilnymi strażnikami są z pewnością nietoperze, które zamieszkują obecnie obszar rezerwatu „Nietoperek”. Jak wskazują ostatnio przeprowadzone badania zwiększyła się ich populacja do ponad 36 tysięcy sztuk zimujących w podziemiach. Spora część zrabowanych eksponatów na terenie Polski wciąż nie trafiła do kraju, z kolei losy Bursztynowej komnaty do dzisiaj nie są znane i stanowią jedną z największych zagadek II wojny światowej.

Źródło: Aleksander Jodkowski, 01 luty 2013r.

Strony MRU:

www.bunkry.pl

<http://bunkry.lubrza.pl/>

<http://bunkry.nazwa.pl/pl/nietoperze.html>

Źródła:

„Konwój do Paradies” Leszek Adamczewski, Poznań 1998.
http://pl.wikipedia.org/wiki/Mi%C4%99dzyrzecki_Rejon_Umocniony
http://pl.wikipedia.org/wiki/Bursztynowa_Komnata

Czy wiesz że?

Podziemia Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego są największym i najważniejszym zimowiskiem nietoperzy w Polsce. Co roku zimuje tam od 20 000 do 30 000 osobników należących do 12 gatunków. Jest to największa w Środkowej Europie zimowa kolonia tych ssaków. W sierpniu 1980 w na podstawie Zarządzenia Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego w części podziemi o powierzchni 2.5 ha utworzono rezerwat „Nietoperek”, a w grudniu 1998 r. Rozporządzeniem Ministra OŚZNiL powołano rezerwat „Nietoperek II”, obejmując tym samym ochroną całość MRU. Można przypuszczać, że dla niektórych migrujących gatunków nietoperzy podziemia Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego mają duże znaczenie jako miejsce zimowania, a ochrona tego stanowiska jest ważna dla zapewnienia stabilności populacji kilku gatunków na dużym obszarze. Obrączkowanie nietoperzy prowadzone przez chiropterologów niemieckich wykazało, że niektóre osobniki nocka rudego (*Myotis daubentonii*) obrączkowane w lecie w Meklemburgii w północnych Niemczech przylatywały na zimowanie do odległych o 260 km podziemi Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego. Podobnie nocki duże (*Myotis myotis*), obrączkowane od 70 to 220 km od Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego spędzały zimę w międzyrzeckich podziemiach.

ŻAGAŃ - Szlakiem czterech pancernych i psa

Czy wiesz, że w Żaganiu kręcono sceny do tego słynnego wojennego serialu?

Wiosną 1965 roku w Żaganiu pojawiła się ekipa filmowa realizująca serial „Czterej pancerni i pies” w reżyserii Konrada Nałęczkiego. W mieście nad Bobrem a także w kilku okolicznych miejscowościach zrealizowano większość ujęć plenerowych do tzw. I serii (czyli pierwszych ośmiu odcinków) kultowego już dziś filmu. Zdjęcia trwały od kwietnia aż do zakończenia wakacji. W serialu w charakterze statystów wystąpiło wielu mieszkańców Żagania. Osobny udział w realizacji przygód załogi Rudego 102 miała stacjonująca w kompleksie koszarowym przy ul. Żarskiej 11 Drezdeńska Dywizja Pancerna (obecnie 11 Lubuska Dywizja Kawalerii Pancerniej) - wojsko udostępniało filmowcom poligony wypożyczało niezbędny sprzęt.

"Szlak Czterech Pancernych" to 17 miejsc w Żaganiu i najbliższej okolicy, które posłużyły jako naturalna sceneria podczas realizacji serialu. Trasa powstała dzięki współpracy Urzędu Miasta Żagania ze Stowarzyszeniem

KLUB PANCERNYCH zrzeszającym fanów serialu oraz miłośników historii polskiej broni pancerniej

Opis Szlaku Czterech Pancernych:

1. Ulice Bracka, Długa i Keplera - sceny walk o warszawską Pragę (odc. VI "Most")
2. Ulica Libelta - sceny walk o warszawską Pragę (odc. VI "Most")
3. Dom przy ul. Nadbóbrze - wizyta u nauczycielki (odc. II - "Radość i gorycz")
4. Dawne zakłady "Dekora" przy ul. Chrobrego - wizyta załogi Rudego w lubelskiej fabryce (odcinek II - "Radość i gorycz").
5. Bóbr w okolicy O.D. "Zacisze" - scena kąpieli Janka i Gustlika w Wiśle (odc. III - "Gdzie my - tam granica")
6. Ul. Kościuszki - powitanie czołgistów na ulicach wyzwolonego Lublina (odcinek II - "Radość i gorycz")
7. Klub Garnizonowy przy ul. Żarskiej - szpital (odc. VI - "Most")
8. Droga czołgowa - wiadukt kolejowy (odc. III - "Gdzie my - tam granica")
9. Skwer Czołgisty - Muzeum Czterech pancernych i Centrum Tradycji Wojsk Pancernych
10. Wyrobisko piasku w okolicach ulicy gen.J.Bema - ujęcia z odcinka IV - "Psi pazur"
11. Stara papiernia - sceny walk z odcinka IV - "Psi pazur"
12. Droga czołgowa - scena śmierci kaprała Kucharka (odc. II - "Radość i gorycz").
13. Poligon Karliki - ujęcia z odc. I - "Załoga" oraz scena dekoracji pancernych Krzyżami Walecznych (odc.V - "Rudy, miód i krzyże")
14. Rudawica - sceny zdobywania studziankowskiego folwarku (odc. V - "Rudy, miód i krzyże")
15. Gorzupia - scena przekraczania Bugu (odc. II - "Radość i gorycz")
16. Olszyniec - scena postoju brygady w wyzwolonej wiosce (odc. II - "Radość i gorycz")
17. Pola między Żaganiem a Marszowem - sceny bitwy o Oksywie (odc.VIII - "Brzeg morza")

Zapraszamy wszystkich amatorów pieszych wycieczek do odwiedzenia wyjątkowych pancernych miejsc i plenerów!

Źródło: UM w Żaganiu

Szlak Wielkiej Ucieczki w Żaganiu (LUBUSKIE TRAVEL)
WIELKA UCIECZKA - THE GREAT ESCAPE - Złota Lubuska Perła Turystyczna 2010,

Muzeum Martyrologii Alianckich Jeńców Wojennych (docelowo: Muzeum Wielkiej Ucieczki) powstało w 1971 roku na terenach niemieckich obozów jenieckich z okresu II wojny światowej.

W 1939 roku powstał na tym miejscu obóz Stalag VIII C przeznaczony dla podoficerów i szeregowych żołnierzy wojsk lądowych.

Wielka Ucieczka na trwałe wpisała się w historię miasta.

W sierpniu 2008 roku inżynierowie jednostki Royal Air Force RAF przy współudziale miasta Żagań zrekonstruowali słynny Barak 104, z którego rozpoczęła się Wielka Ucieczka. Inicjatorem przedsięwzięcia był jeden z najśłynniejszych „uciekierów” II Wojny Światowej pilot RAF Bertram „Jimmy” James,

Zrekonstruowano barak 104 z oryginalnym wyposażeniem, w którym znajdowało się wejście do tunelu „Harry”. Zainteresowani historią Wielkiej Ucieczki mogą nim przejść (30-metrowa, w części oszklona replika z kopia wózka) i poczuć się jak jej uczestnicy.

Dwa razy w roku odbywa się Long March - marsz żołnierzy brytyjskich z udziałem weteranów oraz byłych więźniów obozu w Żaganiu, za każdym razem z innymi jednostek i baz. Szlak Wielkiej Ucieczki to 13-km. szlak pieszy z przejazdem dla rowerów, wytyczony na pamiątkę słynnej ucieczki, wiedzie m.in. przez Muzeum Martyrologii Alianckich Jeńców Wojennych oraz miejsca wiążące się bezpośrednio z wydarzeniem.

Urząd Miasta Żagań, plac Słowiański 17, 68-100 Żagań, tel.: +48 68/ 477-10-40, +48 68/ 477-10-17, www.um.zagan.pl info@um.zagan.pl

O tym się pisze:

Goniła ich śmierć. Śladami Wielkiej Ucieczki...

Małgorzata Trzcionkowska

Każdy, kto interesuje się historią II wojny światowej, musi zajrzeć do Żagania. Jest tu szlak, którym alianccy jeńcy uciekali z hitlerowskiego obozu.

Podczas II wojny światowej w żagańskich lasach zbudowano wielki niemiecki obóz, w którym przetrzymywano jeńców wojennych. Wśród baraków był też ten dzisiaj najśłynniejszy, Stalag Luft 3, w którym mieszkali alianccy lotnicy.

Pierwsze prace przy kopaniu tuneli jeńcy rozpoczęli w kwietniu 1943 r. Zaangażowanych było kilkuset osób. Szybko się okazało, że nie można uciec tunelem Dick, ani Tom. Za to obiecujący był ten trzeci, tunel - Harry, długi na 110 metrów, wykopany na głębokości 10 metrów. Wąski był, bo tylko 50 cm. Jeńcy byli bardzo pomysłowi. Z prycz i innych, obozowych materiałów budowali wagoniki, którymi transportowali urobek. Niesamowite, ale tunel był oświetlony i wentylowany, za pomocą rur zbudowanych z puszek.

W nocy z 24 na 25 marca 1944 r. Harrym udało się uciec 80 jeńcom. Ale się szybko okazało, że wykopany tunel jest zbyt krótki. Niemcy szybko zdali sobie sprawę, że doszło do ucieczki. 77 uciekinierów ujęto.

Do swoich krajów wróciło jedynie dwóch Norwegów i jeden Holender. 50 jeńców rozstrzelano na osobisty rozkaz Adolfa Hitlera. Urny z ich prochami wróciły do Żagania, do pozostałych kolegów. Wśród nich było sześciu Polaków: major nawigator Antoni Kiewnarski, porucznik pilot Stanisław Król, Włodzimierz Kolanowski i Jerzy Mondschein - obaj porucznicy nawigatorzy, Kazimierz Pawluk i Paweł Tobolski.

O brawurowej ucieczce opowiada głośny film amerykański pt. „Wielka ucieczka” ze Steve'm McQueenem i Charles'em Bronsonem. - Zapraszamy do siebie, na wakacyjny spacer lub przejażdżkę rowerem szlakiem Wielkiej Ucieczki - zachęca dyrektor muzeum Marek Łazarz. - Proponuję wystartować tuż przy baraku 104, przy ul. Lotników Alianckich. Samochód można zostawić na parkingu. Na szlaku bardzo „pomagają” tablice informacyjne. W samym muzeum każdy dostanie mapę i opis trasy.

- Proponuję wejść do lasu głębiej, minąć lądowisko dla śmigłowców, żeby ok. 200 metrów dalej zobaczyć pierwszy, obozowy punkt. To pozostałości po

obozowym składzie opatu, w sektorze amerykańskim. Ok. kilometra od muzeum leży kamień upamiętniający tunel Harry, a po drugiej stronie drogi wytyczono symboliczną ścieżkę. - To właśnie to miejsce wskazali po latach byli jeńcy - tłumaczy M. Łazarz. - Ale tak naprawdę tunel biegnie tuż obok, ok. 1,5 metra dalej.

Idąc dalej, wzdłuż ścieżki mijamy obozowy szpital, więzienie i basen. Po sławnym baraku 104 nie ma dziś śladu. Ale już niedługo jego zarys będzie wyznaczony.

Warto też zobaczyć dworzec kolejowy, położony w linii prostej ok. 2 km od muzeum. Uciekinierom udało się dotrzeć tu od tyłu. Starali się wmieszać w tłum. Jeden z nich, który znał język niemiecki, kupił nawet bilety. Reszta milczała. - Jeńcy nie wiedzieli tylko o jednym, że pod dworcem zbudowano schron. Kiedy oczekiwali na pociąg, rozpoczął się nalot i Niemcy skierowali wszystkich w to bezpieczne miejsce - opowiada M. Łazarz. - Wśród nich był m.in. Jimmy James. Przestraszony, że został złapany zszedł do schronu i przesiedział w nim 3,5 godziny, bojąc się, że ktoś odkryje jego tożsamość.

Pięć skarbów historyka

1. Na terenie dawnego obozu, przy ul. Lotników Alianckich znajduje się dziś Muzeum Obozów Jenieckich. Jedną z największych atrakcji jest makieta tunelu "Harry", do którego każdy z nas może wejść i przejechać się wózkiem do wyjścia. Śmiałkowie, którzy lubią silne emocje, jakie towarzyszyły uciekającym jeńcom Stalagu Luft 3, mogą pokonać 33 metrów tunelu na replikach użytych przez jeńców wózków. Jednak do środka nie powinni wchodzić ludzie, cierpiący na klaustrofobię.

2. W muzeum można obejrzeć film dokumentalny Andrzeja Słodkowskiego pt. "Harry - tunel do wolności", opowiadający o grupie rekonstrukcyjnej Sagan, która przygotowuje się do odegrania Wielkiej Ucieczki. W tym ciekawym dokumencie można zobaczyć m.in., jak młodzi ludzie wykonują pieczętki z ziemniaków i jak łączą puszki, które jeńcom posłużyły za przewody wentylacyjne i jak się przygotowują się do kopania tunelu. Filmowi towarzyszyli statyści - mieszkańcy miasta.

3. Jeńcy budowali tunel z tego, co mieli. Z 4 tys. desek z prycz, 90 kompletnych łóżek piętrowych, 635 materacy, 1.212 poduszek, 192 prześcieradeł, 161 poszewek na poduszki, 3.424 ręczników, 1.700 koców, 52 dużych, 20-osobowych i 10 małych stołów, 34 krzesel, 76 ław, 1.370 listewek podłogowych i naściennych, 1.219 noży, 582 widelców, 478 łyżek, 69 lamp, 246 zbiorników na wodę, 30 łopat, 300 m kabla elektrycznego, 180 m liny i 1.400 puszek po mleku w proszku.

4. Historia Wielkiej Ucieczki jest porywająca. Zaangażowanych było ok. 500 jeńców. Uciekali oni z jednego z najlepiej strzeżonych obozów jenieckich całej III Rzeszy. Niesamowita tajemnica, którą udało się utrzymać przed Niemcami, mimo tak dużej liczby osób, które o niej wiedziały, konspiracja i ogromna praca, wszystko to sprawia, że Wielka Ucieczka doczekała się licznych ekranizacji fabularnych i dokumentalnych, wydawnictw, a także imprez organizowanych co roku przez Żagań.

5. W 1944 roku zamordowani na rozkaz Adolfa Hitlera jeńcy zostali skremowani, a urny z ich prochami przywieziono do obozu. Koledzy ze Stalagu Luft 3 wykonali dla nich obelisk i mauzoleum. Nie zaznaczyli na nim daty opuszczenia obozu, bo jeszcze nie wiedzieli, kiedy się skończą działania wojenne. Po wojnie część urn zabrały rodziny, reszta trafiła na cytadelę w Poznaniu. Do tej pory poszukiwany jest grób jednego z jeńców, który przeżył ucieczkę, a zmarł w szpitalu.

Źródło: Gazeta Lubuska

KOSTRZYN ANAD ODRĄ - Muzeum Twierdzy Kostrzyn

Twierdza Kostrzyn

Fragmenty tych murów kryją w sobie wiele faktów. Niektóre dobrze zachowane bastiony od strony rzeki działają na wyobraźnię. Można sobie uzmysłwić, jak ogromną twierdzą były te obiekty.

Pozostałości twierdzy Kostrzyn, której budowę zapoczątkowano w XVI w., są obecnie największą atrakcją turystyczną miasta. Z najstarszych dzieł warownych zachowały się do dziś bastiony Król i Filip wraz z odcinkami łączących je kurtyn, poza tym również kilka młodszych dzieł, wzniesionych w okresie od XVII do XIX w.: bastion Brandenburgia, rawelin August Wilhelm, bramy Chyżańska i Berlińska, zamykające fosy grodze, dzieło rogowe na Gorzynie. Obecnie w zrewitalizowanej Bramie Berlińskiej zasięgnąć można informacji o historii i atrakcjach Starego Miasta, nabyć poświęcone im publikacje oraz obejrzeć małą ekspozycję muzealną. Odbudowano również Bramę Chyżańską na przeciwległym krańcu twierdzy, a położony obok niej bastion Filip jest w toku renowacji - w jego kazamatach umieszczone zostanie muzeum prezentujące historię miasta i twierdzy.

Najciekawszym zabytkiem dzisiejszego Kostrzyna są "Kostrzyńskie Pompeje" - ruiny kostrzyńskiej twierdzy i Starego Miasta z zachowaną siatką ulic. Historia kostrzyńskiej Starówki jest pasjonująca. Stare Miasto ze swoim zamkiem, ratuszem, kościołem parafialnym i rynkiem posiadało niepowtarzalny urok. Wojna spowodowała, że miasto zamarło na bez mała 50 lat. Jeszcze nie tak dawno miejsce po dawnej Starówce mogło budzić

jedynie tęsknotę za tym, co przestało istnieć. Dziś projektowana rekonstrukcja nabiera realnych kształtów. Spod hałd ziemi wyłoniły się ruiny starych kamienic i uliczek, a część obiektów twierdzy została odrestaurowana. Jest to ulubione miejsce mieszkańców miasta i największa atrakcja dla przyjeżdżających do Kostrzyna turystów. Na szczególną uwagę zasługują bastiony twierdzy, Brama Chyżańska, Brama Berlińska, ruiny zamku i kościoła.

Brama Berlińska to obiekt całkowicie dostępny dla osób niepełnosprawnych. Brama ta jest jedną z trzech bram które znajdowały się na terenie Twierdzy Kostrzyn. Powstała ona na północno - zachodnim skraju twierdzy. Wzniesiona została w II połowie XVI wieku. Dzisiejszy kształt przybrała w latach 1877 - 1879. W pomieszczeniach które są obecnie bezpłatnie udostępnione dla zwiedzających, znajdowała się kiedyś centrala telefoniczna. W Bramie można zobaczyć zabytki znalezione na terenie Starego Miasta Kostrzyn oraz okolic. Najciekawszymi przedmiotami jakie tu się znajdują są: wieko sarkofagu Katarzyny Brunszwickiej (rekonstrukcja z 1882 roku), sarkofag ekshumacyjny z 1713 roku, zabytki z epoki brązu (biżuteria, szpile do ubrań, urny). W Bramie Berlińskiej mieści się również punkt informacji turystycznej. **Obiekt jest czynny od wtorku - do piątku w godzinach 09.00 - 16.00 oraz w soboty i niedziele w godzinach 10.00 - 16.00**

Bastion Filip, jeden z trzech bastionów znajdujących się do dnia dzisiejszego w Twierdzy Kostrzyn. Stanowi południowo - wschodnią narożną osłonę twierdzy. Zbudowany w formie czworoboku w roku 1568. W roku 1929 w Bastionie Filip powstało muzeum poświęcone Twierdzy Kostrzyn. **Obecnie jego wnętrze jest niedostępne dla zwiedzających ze względu na prowadzone prace rewitalizacyjne.** Od przyszłego roku w Bastionie Filip prezentowana będzie ekspozycja muzealna. Możliwe jest natomiast wejście na Bastion, z którego rozciąga się piękny widok na zakola Odry.

Spacer po Starym Mieście to sentymentalna podróż do czasów, kiedy Kostrzyn był jednym z najpiękniejszych miast Brandenburgii. Stary Kostrzyn można oczywiście zwiedzać samodzielnie lecz prosimy pamiętać, że do Państwa dyspozycji są także wykwalifikowani przewodnicy. Stale rozwijana infrastruktura turystyczna jest dodatkową zachętą do odwiedzenia tego wyjątkowego miejsca. Zarówno przy samej Starówce, jak i w najbliższej okolicy znajdują się obszerne parkingi, także dla autokarów, hotel, bazar, sklepy, apteka, restauracje, kantory wymiany walut i punkty usługowe.

Źródło: Muzeum Twierdzy Kostrzyn

Krwawa historia

Kostrzyn - zagłada twierdzy

Niewielki Kostrzyn nad Odrą (do 2003 Kostrzyn; niem. Küstrin) to miasto w północno-zachodniej części województwa lubuskiego, w powiecie gorzowskim ziemskim. Na skutek zaciętych walk w 1945 roku uległo destrukcji w blisko 100% i jest uznawane za najbardziej zniszczone wojną polskie miasto, nazywane czasem "polską Hiroszimą". Kostrzyńska Starówka stanowi obecnie zarośnięte pole z resztkami ruin dawnej zabudowy.

Twierdza Mieszka I

Kostrzyn był starą twierdzą, rozbudowywaną systematycznie od XVI wieku, a pierwszy gród obronny zbudował tu Mieszko I. Polski książę utworzył tu punkt strategiczny w słynnej wyprawie na Cedynię. Później powstała twierdza zbudowana przez margrabiego Jana, którą systematycznie rozbudowywano.

Festung Kustrin

W 1945 roku stare umocnienia twierdzy kostrzyńskiej unowocześniono i przystosowano do ówczesnych wymogów obrony, otaczając przedmieścia pasami tranzei (zapór przeciwczołgowych). Po przeprowadzonych pracach modernizacyjnych fortyfikacje stanowiły trudny do zdobycia bastion. Rangę Kostrzyna podniósł fakt ogłoszenia go przez Hitlera twierdzą i mianowanie na jej komendanta Gruppenführera SS Heinza Reinefartha - „kata z Warszawy”.

Krwawe walki

31 stycznia 1945 roku do miasta, stanowiącego strategiczną "bramę do Berlina", dotarły wojska radzieckie. Do 19 lutego ewakuowano na zachód całą ludność, Kostrzyn zaś zamieniono w twierdzę. Ciężkie walki o jej zdobycie, połączone ze zmasowanym radzieckim ostrzałem artyleryjskim i bombardowaniami, trwały aż do 30 marca, kiedy to po bardzo krwawych starciach poddały się Stare Miasto i cytadela. Długotrwałe walki ciągnęły się więc prawie 60 dni. a twierdza kontynuowała opór także po meldunku marszałka Żukowa o upadku miasta 12 marca (Żukow nigdy nie odważył się wyjawić Stalinowi prawdy).

Zrównane z ziemią

Kostrzyn uległ niemal całkowitej zagładzie - zniszczono 95% miasta, 8278 domów. Zakłady pracy i wszystkie 32 fabryki (w tym miejska oczyszczalnia ścieków i największa po Głogowie gazownia na terenie Środkowego Nadodrza) nie nadawały się do odbudowy. Miasto praktycznie przestało istnieć.

Budowa od podstaw

W pierwszych latach po wojnie Kostrzyn był miastem zamkniętym, jedynymi mieszkańcami byli żołnierze, kolejarze i celnicy. Dopiero 1954 rozpoczęła się budowa największej wówczas fabryki papieru i celulozy, co pozwoliło tchnąć życie w Polski Kostrzyn, odbudowywany od podstaw z ruin byłego nowego miasta (dzielnica "Küstrin-Neustadt"). Tymczasem gruzowisko starego miasta pozostało nietknięte.

Obecnie od kilkunastu lat miasto przywraca życie starówce. Trwa odgruzowanie i prace porządkowe. Wyłaniają się piwnice, ulice, place, chodniki. Odrestaurowane zostały niektóre obiekty twierdzy: Brama Berlińska, Brama Chyżańska oraz Bastion Filip. Na terenie twierdzy znajduje się również Bastion Król, Bastion Brandenburgia oraz ruiny kościoła i zamku (wysadzonego w 1969 do poziomu piwnic). Miasto należy do Euroregionu Pro Europa Viadrina.

Portal infoarchitekta.pl

Odwiedź także portal
www.wrotalubuskie.eu